

(szerk.): MAGYARORSZÁG TÁRSADALOMTÖRTÉNETE 1945–1989. 2. kötet. Új Mandátum, 2000, 281–300. o.

V. A változatos okokból történő kényszermozgatás több száz dokumentumával találkozhat az Olvasó Kardos Sándor–Jávor István–Kovács Albert–Kenedi János–Pető Iván–Vági Gábor: „HOL ZSARNOKSÁG VAN, OTT ZSARNOKSÁG VAN” című dokumentumkötetében (Héttorony, é. n.)

VI. A kényszerű váltások összetett és súlyos életkövetkezményeiről lásd: Losonczy Ágnes: ÁRTÓVÉDŐ TÁRSADALOM. Közgazdasági és Jogi, 1989.

VII. Az itt felsorolt „búvóhelyeket” és sajátosan „szocialista” mobilitási pályákat bőséggel tárgyalja az elmúlt évtizedek hazai szociológiai irodalma. Hadd utaljunk itt elsősorban

a következő munkákra: Andorka Rudolf: A TÁRSADALMI MOBILITÁS VÁLTOZÁSAI MAGYARORSZÁGON. Gondolat, 1982; Solymosi Zsuzsa–Székelyi Mária: MÉRNÖKGENERÁCIÓK CSALÁDI ÉS ÉLETKÖRÜLMÉNYEI. *Szociológiai füzetek*, 41. szám, 1987; Kemény István: VELÜNK NEVELKEDETT A GÉP. SZOCIOLÓGIAI TANULMÁNYOK. VITA, 1990, illetve KÖZELRŐL S TÁVOLBÓL. Gondolat, 1991; Vági Gábor: MAGUNK, URAIM: TELEPÜLÉS, TANÁCS, ÖNKORMÁNYZAT. Gondolat, 1991; Czákó Ágnes–Kuczai Tibor–Lengyel György–Vajda Ágnes: VÁLLALKOZÁSOK ÉS VÁLLALKOZÓK 1993. KSH, 1994; Horváth Ágota (szerk.): AZ ELMESÉLT IDŐ. CSALÁDSORSOK A HUSZADIK SZÁZADBÓL. Max Weber Alapítvány–MTA Szociológiai Intézet–Kávé Kiadó, 1996.

Csengery Kristóf

EZT RÖGTÖNÖZTE, AMIKOR MÁR HÓNAPOK ÓTA EGY SORT SEM SIKERÜLT ÍRNI

Talán beindul még, egyszer talán
bedurran a motor;
mélyéről az iszapos, sötét tudatmedernek
valamit tán még felkotor

a görcsösen kaparászó tíz ujj,
mely értelem után kutat,
de nem talál mást: zsákmánya lyukas lábos, törött rugó,
kicsorbult élű kés, rozsdás lakat.

Verset ebből hogy eszkábáljon össze,
kérdi magától a bűvár, szegény;
hol itt a gondolat, hol az érzés,
hol vannak a fogalmak, s legkivált: hol a fény,

melynek a sorok dallamából
vég nélkül áradnia kellene?
Itt csak enyészet van, rég elhajított tárgyak,
és semmi delejes vonzás, semmi zene.

Hogyan is dúdolhatná e dalt
 a postás, a hentes, a rendőr, az egész város:
*kimúlt rugó, ócska lakat, öreg kés,
 lepattozott zománcú lábos...*

HIRTELEN FEJJEL LEFELÉ

Egy fizikus bizonyára meg tudná
 mondani, mi a szakszerű elnevezése
 a jelenségnek, melyet oly nagyon
 szeretsz, hogy ámulva és gyermeki
 örömmel idézed fel, valahányszor

tisztára mosol egy palackot. Teletöltöd
 vízzel, de nem színültig: egyharmadnyi
 helyet hagysz benne, tudjon táncolni,
 forogni a folyadék, majd tenyereddel
 elzáród az üveg száját, kitartóan és

hevesen rázod, hogy csak úgy forr;
 őrjög benne a hab. Hirtelen fejjel
 lefelé fordítod az üveget s elrántod
 a nyílásról a tenyered: a víz, mintha
 ezer meg ezer méteren át zuhanva

gyűjtött volna erőt és sebességet, úgy
 szabadul ki a palackból, sisteregve
 rohan a semmibe, nyílegyenesen és
 akadálytalanul; mintha célja, sürgető
 ideje és értelme volna, győzelmet

remélve törekszik, pedig csak a lefolyó
 nyílása várja, ahol máris megszelídülve
 és szétterülve csörgedez tovább a sötét
 mélybe – igaz, fél perccel korábban
 még elegendő harag feszült benne egy

robbanáshoz.

Lázár Júlia

NYÁR

az akácfákon kopácsoló harkály
a jambikus vers görcsös ritmusa
a lábadozó piros-sebes arcán
az elkerülni vélt haláltusa

a baracklekvár sárga-sárga gögje
a tó fölött elfehéredő kócsag
az evickélő gondolat az égre
a vízre arany tűhegyekkel írhat

és vihar jön és benne betetőzik
sötét színekkel dúl az orgia
felhők között a gyáva nap redőit

fehér lepelnek kell takarnia
dohányszagú, poros kísértet őrzi
lábadozik sötétben a szoba

AHOGY A TÜCSKÖK

ahogy a tücskök húzzák, újrakezdik
és mellettem elalszik a fiam
értelmetlenül számolgom
mi az, ami még hátravan.

elfogták... féltékenységből megölte...
a hullák fényképét később mutatják...
a sziámi ikrek... a bomba robbant...
fekete: a mentősök is taposták...

az évszak lassuló múlása mégis
minden rémhírnél jobban felkavar
hogy ma sem tettem semmit, nem vezettem
semmilyen hadjáratra önmagam

csak borzadok, csak nézek és vigyázok
 suvickolok embert és tárgyakat
 mintha lemoshatnék két évezrednyi szennyet
 a tücskök húzzák, szép éjszaka van

Ivo Andrić

JELEK AZ ÚT MENTÉN

Részletek

Radics Viktória fordítása

Éjszaka egy tóparton sétálva megéreztem a víz meg a halak meg a hínár átható szagát, mely a tenger illatához hasonlít, apály idején, csak jód és só nélkül, anélkül, ami a tengerszagot a földkerekség legegészségesebb és legkedvesebb illatává teszi.

Az ilyen pillanatnyi érzékcsalódás úgy tud fájni, mint mikor emberekben csalódnak súlyosan. A megtévesztett érzékek lekókadnak, és a lapályból, ahol halálgondolat serken, az igazi tenger után sóvárognak, úgy, ahogy szerelemre vagy fényre vágyunk.

*

Miként a természet minden véglelessége, a hirtelen beköszöntő korai fagy is elfeledett, atavisztikus szokásokat ébreszt fel bennünk, melyeket mélyre temettek a jobb életkörülmények. S amikor ilyenkor, október végén belépünk a házba, és megérezzük, hogy idén először befűtöttek, összedörzsöljük a tenyerünket:

– Nini, ég a tüzecke.

És az ember a fűtőtesthez simul, lehunyja a szemét, és megnyílik előtte a szétszaggatott balkáni síkság, rajta az ember, amint fáradtan és dideregve a pásztortűzhöz kuporodik, miközben veri a szél, és minden baj sújtja.

*

Jön a tavasz. Én egy kis számárra gondolok, a cigányok öreg, beteg samarára, kopott szőrén a málhanyereg mély nyomaival. Kieresztették a zsendülő fűre, ő meg úgy emelgeti a nagy, kócos fejét, mintha jobban kívánná a levegőt meg a látóhatárt, mint a fűvet; és nyugtalan fülével szántja a tavaszi eget.

Ezt a képet hozta nekem a tavasz visegradi gyerekkoromból.

*

A paraszt egy marok szénát tart a felbolygatott és makacs borjú elé, akit vágni visznek. Megy a széna után, mely folyton eliramlik előle, és így gyorsan odaér a vágóhídra, ahol már várja a hentes marka meg a kötelek.

Az elérhetetlen, maroknyi szénába törlik a véres kést, amivel lemészárolták a kis jószágot.

*

Én olyan közegben születtem és nevelkedtem, ahol úgy tartják, hogy minden nyilvános fellépésben van valami megengedhetetlen és szégyenletes. Ezért történik meg velem gyakran a következő: azt álmodom, hogy egy nagy színpadon, láthatatlan, de szigorú és nagyszámú közönség előtt játszom, mégpedig egy olyan szerepet, amit előtte el sem olvastam, és egyetlen szót sem tudok belőle.

Lehetetlen elmondani, miféle gondolatok nem rohannak végig ilyenkor a fejemben, és milyen kínszenvedés az ilyen álom. Márpedig elég gyakran álmodom.

*

Anita, *la Mejicana*. Idő előtt elhízott és elhervadt, fertőzött, a szesztől meg a kábítószerektől tébolyult. A régi városrész egy sötét, koszos sikátorában várakozik. Vagy húsz francia szót ismer csupán. Boldog, ha spanyolul beszélhet valakivel. Ilyenkor sír és nevet, lelkesen széttárja a karját, és az ujjait harapdálja a kétségbeeséstől. Mindezt szünet nélkül váltakozva. És mesél vég nélkül, összefüggéstelenül és logikátlanul ontja a szót. Guadalahariról, Mexikóról, ahol az édesanyja él („*mamacita*”), valami Joselitőről, akivel Párizsba érkezett, s aki teljesen elpárolgott, és elhagyta őt.

– Itt én el vagyok veszve, boldogtalan vagyok. Mindenki azt mondja, hogy bolond vagyok, hülye, mert nem tudok beszélni, mint ők. Ez csak azért van. Bármit mondok, csak röhögnek: *Quelle blague!* Mást sem tudnak.

Olyan kézmozdulattal és arkifejezéssel, mely a legnagyobb tragédiához méltó:

– Üldöznek, mint egy barmot, mint egy rongyot. Pedig én csak boldogtalan vagyok, el vagyok veszve az idegenben. És nincs kétezer frankom, hogy visszatérjek Mexikóba.

Végletes, fenséges undorral:

– *Buah! Plata! Y siempre esa plata!* (Pfu! Pénz! És mindig csak ez a pénz!)

Egészségtelen, idő előtt, szomorúan megöregedett teste most egyszerűen friss és megelevenedett. Merész fejmozdulatai fenséges érzelmeket fejeznek ki; karja nemes, lába karcsú. A szeme pedig – nem csalódom, mert jól láttam –, a szeme egy megharagított és megríkatott lányé, egy ártatlan, jóságos, mélyen érző leányé, aki hisz istenben, szeret minden embert, és nem képes a legparányibb gonoszságra vagy csúfságra sem.

*

Szarajevó. Orientális, ghandis póreség és elhanyagoltság. Pompa olyan dolgokban, melyek egyébként sehol és senkinek nem képezik fényűzés tárgyát. A világ leghidegebb és legegészségesebb vize. A legkülönösebb házak, melyek keletkezésüktől fogva romosnak és roskadozónak tűnnek, egészségtelennek látszanak, ám amelyekben oly kellemes és hosszú az élet, mint szinte sehol másutt. A férfiak és nők beszédében jellegzetes, színtelen, összeolvadó magánhangzók, melyektől a kisfiúk és a kislányok beszéde akaratlan gögicselésnek hallatszik.

Mindez csenddel borítva.

*

Egy kis borbélyműhelyben. Betér egy rosszul öltözött, vézna, középkorú ember, kezében egy kis csomaggal. Rossz kiejtés, idegen hangsúly. Kérdi, meg lehet-e itt pihenni egy kicsit. A gazda a pénztárnál ül, és hallgat. A vendéget borotváló inas a gazdára néz. Kínos csend, melyben nemcsak az ollócsattogás hallatszik, hanem a tűz ropogása is a

kályhából. Ekkor a gazda mégis elszánja magát a válaszra. Nem lehet, ez nem pihenőhely. És szétnéz maga körül minden irányban, keresi valaki tekintetét a szemével, melynek pillantását érdemes látni és megjegyezni, ám amelyet leírni nem lehet. Az idegen csöndesen így szól: „kérem”, és zavartan távozik.

Hol fog megpihenni ez az ember, kérdem én. Márpedig pihenni muszáj.

*

Belgrád fölött úgy ragyog a nap, mintha sohasem menne le. Ám amikor nyugodni tér ezeken az őszi napokon, úgy huny ki, mint a parázs a vízben. Úgy tűnik, mintha nemcsak a nap menne le, hanem vele együtt a föld is. A napkoronggal együtt elsüllyed a távolban a hegyek kék hajkoszorúja, majd foszladozni kezd a szerémségi síkság is, felgöngyölik, mint a megfestett vászon.

Felgöngyölik a szőnyeget. Az előadásnak vége.

Pillanatnyi illúzió, mely nyomtalanul elmúlik, akár az érthetetlen borzongás gerinctájt.

Kora gyerekkorom egyik legnagyobb és legszebb szenzációja volt az első cirkuszi előadás, amire elvittek. Csakhogy ez sem nélkülözte a rettenetes meg a sírás pillanatát.

Amikor az első jelenet, az akrobatamutatóványok és a tréfák után elkezdték felgöngyölni a szőnyeget, és előkészíteni a porondot a következő számhoz, a gyerek bömbölni kezdett. Könyörgött a felnőttekhez, ne engedjék meg, hogy felgöngyölítsék a szép, nagy szőnyeget, melyet olyan szélesnek és tarkának látott, mint valami égi mezőt, és ne szakadjon meg az akrobaták meg a bohócok gyönyörű játéka. Hiába csitították, hogy ez csak az első szám volt, a játék folytatódik, és még sokkal szebb dolgok következnek. A gyerek keservesen és hangosan zokogott, és csak akkor nyugodott meg, amikor megjelentek a lovak meg a fehér szamarak a sörényükbe font csöngettyűkkel s kék szalagokkal. És miközben ismét nevetett ámuldozván, a könnyek maguktól felszáradtak az arcán.

A nap rég lement. A pillanatnyi illúzióknak vége. Ismét feltűnnek az ismert, mozdulatlan körvonalak. A síkság elsötétül és megmerevedik, a látóhatárra elvágólagos vonalat rajzol. Belgrád felgyújtja a végtelenségbe szóródó fényeit, és olybá tűnik, mint valami játékszer, óriásoknak való.

*

*„J'aime le brusque plongeon dans une vie
inconnue qu'est la phrase entendue au vol.”*

(André Maurois)

Kora reggel a külvárosban, egy útkereszteződésben, összeverődött emberek, amint valamit magyaráznak, ám mindannyiukat túlkiabálja egy női hang. Rendőri írnok, arca sárga s fekete, mellette, mint egy árnyék, a pandúr, arca akár egy fakatonáé, ádámsutkája alatt bádoglemezen a 283-as számjegy. Egy lányos arcú fiatalasszony. Egy nagydarab, harmincas ember, valahogy zavarban, amint eltökélten védekezne. Mellette a nála valamivel idősebb, kemény, vizsla nő, leszorított fekete hajjal. Valamivel odébb két öszes, gyengén öltözött polgár. A női hang folyton ugyanazzal a mondattal némítja el és kiabálja túl a többieket: „Megvirradt, és a lámpa ég!”

Félpercenként, sőt gyakrabban is kiejti ugyanezeket a szavakat, de mindig más hangon, és teljesen más dallammal. Hol dacosan és kurtán, belemászva a nagydarab férfi arcába, mintha bűnösségének legfőbb bizonyítékát vágná a szemébe, hol sírósan

és szomorúan, úgy fordulván a rendőri írnokhhoz, mint ennek a lámpának és ennek a virradatnak az áldozata, hol jajongva, mint egy siratóasszony, hol közönségesen ordibálva, csakis ezeket a szavakat sikongatva, mert megállt az agya, és nem talál más szavakat.

A többiek mind hiába akarnak megszólalni. Egyesek nyilván a saját hasznukra fordítanak a magyarázatot, mások csupán tanúskodnának, a pandúr ki szeretné gubancolni ezt a gombolyagot, hogy meghozza a határozatot, és szabaduljon ebből a csődületből, melyet nem könnyen és nem is jó szívvel visel el. De minden ilyen próbálkozást, bárkié legyen, megghiúsítja a leszorított fekete hajú asszony: „Megvirradt! A lámpa ég!”

Ha valóban megőrül, vagy ha szívrohamot kap, és meghal, úgy veszi el az eszét, vagy úgy válik el a világtól, hogy csakis ezt az egy képet és csak ezeket a szavakat viszi magával.

Továbbmegyek, de hallom a hátam mögül, egyenlőtlen, rövid időközönként és meglepő hanghordozással:

– Megvirradt, de a lámpa ég!

Sokáig hordozom ingerült fülemben ezeket a szavakat s a különféle hangfekvéseket, melyekben elhangzott. Nyilván szóhoz tud majd jutni még valaki a nő mellett, és mondani fog neki valamit azon az érthetetlen mondaton kívül, amit jelszóként vagy harci kiáltásként hajtogat. Akkor majd nyilván fény derül mindenre, ami az éjszaka történt, és kiderül, ki a bűnös a történetekben. Ám én, a járókelő, nemigen fogok még egyszer ebben az utcában megfordulni, nemhogy összetalálkoznék ugyanezekkel az emberekkel, amint ugyanilyen izgatottan gyülekeznek. Nem marad más hátra, mint találgatni, mi történhetett az éjjel, képzeletben megteremteni egy éjszakai drámát a messzi külvárosban, miközben még visszhangzik és reszket bennem az eszeveszett asszony hangja. Mi történhetett?

Házasságtörők, akiket elcsigázott a szerelem, és megcsalt az álom, és akiket hajnalban, az ágyban ért a leleplezés és a kettős bűn terhe: hogy házasságtörést követtek el, és elfelejtették eloltani a lámpát?

A nagydarab férfi görbe utakon járt az éjjel, ez a dühödtt asszony pedig hiába kereste, várta, kereste ismét, míg végül rátalált?

Hazardjátékosok, akik ebben a házban töltötték az éjszakát, elvakulva a szenvedélytől, olyannyira tompultak, hogy étellel-itallal, nőekkel, rendőrökkel mit sem törődve nem tudták megkülönböztetni a nappalt az éjszakától, sem a lámpát a naptól meg a holdtól. Ez most az epilógus a nappali fényben, a rendőrség részvételével meg ezzel az asszonnyal, aki magánkívül van az ura verekedése, az elkártyázott pénz vagy mindkettő miatt?

Csak nem valami összeesküvés? Vagy sötét ügylet, amit lelepleztek a bizalmatlan szomszédok? Vagy tán csak hisztérikus női képzelgés és botrányszomj? Elég, túl sok is volt neki egy szál égve felejtett lámpa, menten égzengést-földindulást csinált belőle?

Mindegyik említett lehetőség fönnáll, miként számtalan egyéb is, melyek nem jutnak eszembe, ám amelyek ugyanilyen lehetségesek és valószerűtlenek.

E futólagos képzelődés fő értelme nem abban áll, hogy szert teszünk ama pontos és szilárd meggyőződésre, miszerint egy jelentéktelen apróságból roppant esemény fabricálható, ellenkezőleg, abban, hogy arra a – bár kevésbé világos és megbízható – gondolatra vezet, mely szerint fordítva is lehetséges.

Amikor orosz cigánynótákat hallok vagy itteni szerelmes énekeket, ahogy a kávéházakban éneklik errefelé, rám tör az a fájdalmas és megrázó szégyenérzet, amit gyerekkoromban ismertem, a szégyen az érzelmek magamutogatásától, mely rosszabb, mint amit a testi meztelenség okoz.

*

A kórház közelében találkoztam egy öregemberrel, akit elnémított és magatehetetlené rokasztott a hideg meg a szegénység. Vékony ruhában, kékre-zöldre fagyva; csak az ősz bajsza és haja súgták, nem tudni, mi által, hogy valaha jobb napokat látott. Nem koldul. Csak szánalmasan nézi a járókelőket, és halkan szűkül, nehezen húzva a lábát a hóban. Adtam neki egy kis pénzt. Nem köszönte meg. Elgémberedett markába fogta a pénzt, és tovább szűkölt csendesen, mintha ez tartaná életben.

Távolodva még hallottam magam mögött a szűkülő hangot, s mielőtt még teljesen kikopott volna a fülemből, arra gondoltam: maholnap ez az ember halott lesz, azaz arra az oldalra tér, ahol az emberiség zöme tartózkodik. S egy pillanatra feltűnt előttem apró alakja fénnel övezve és átváltozva, amint eltűnik a dicsőségben, amit nemlétezésnek hívnak.

*

Azt hiszem, a magasra csapó izgalom megvilágosító pillanatát tizennyolc évesen éltem át a zavaros vizű Drina homokos torkolatánál. Viharos nyári alkonyat volt. Szomorkásan, magányosan baktattam, amikor világúri hullám lepett meg jártomban, és megtorpantott. A földhöz szögezett, és egyúttal felemelt, nem tudom, e két benyomás közül melyik volt pontos, miként e végtelenül hosszú pillanat tartama is felmérhetetlen.

Emlékezetem és benyomásaim szerint – melyekbe nem vethetek nagy bizodalmat – hanggal kezdődött mindez, azonban nem tartozott az ismerős, bár szokatlan emberi hangok közé. S amikor azt mondom: „kezdődött”, ezzel csak azt a pillanatot jelölöm, amikor ez a hang elért hozzám.

Hang is, meg fény is volt e pillanatban, és egyetlen erőbe, egyetlen lendületbe fonódtak szétválaszthatatlanul. Fény-hang volt, mely nem mennydörgésszerűen jelentkezik, hanem fokozódik, erősödik s felragyog, ébreszt, felemel, és mindent magával sodor, amit körkörös hullámai megérintenek, úgyhogy csodálatosan megváltozik és letisztul minden, amit maga után hagy. Időközönként, rendszertelenül, szabálytalan – néhány napos, éves vagy évszázados – ritmusban bukkan fel, oly pillanatokban, melyek világegyetemünk érettségének jelei, mindennél erősebb, eredete szerint távoli és szokatlan, teljesen kívül esik hallásunk és látásunk hatókörén, és meghaladja felfogásunk lehetőségeit, úgyhogy csak az általa előidézett változások révén láthatjuk és mérlegelhetjük.

Ezek a nagy, hirtelen és megmentő változások pillanatai az emberek vagy az emberi közösségek életében. Ilyen pillanatokról álmodik, mesél vagy énekel az emberiség öröktől fogva; hitetlenkedve fogadjuk, ám mindannyiunknak hinni kell bennük, hogy elviseljük mindazt, ami emberéletünk során hihetetlennek tűnik.

Ez az a felfoghatatlan erő, mely kivételesen fényes pillanatokban a legmasszívabb, legreménytelenebb tömlöcök ajtait is megnyitja épp akkor, amikor a legkevesebb a kilátás és a remény. A király szépséges leánya jön el ilyenkor az udvarhölgyeivel, hogy bilincseitől eloldja és megszabadítsa a nemes foglyot, akit a lelketlen király bezárt, hogy ott rohadjon és gebedjen meg, holott büntelen.

Ez az a megváltó suhintás, mely olykor egy csapásra megoldja a legsúlyosabb em-

beri bonyodalmakat és konfliktusokat, vértelen megoldásokat kínálva fel a szeretet és a megértés alapján ott, ahol a legsúlyosabb összeütközések és esztelen zavarok fenyegetnek. E fény-hang, mely valódi erő, habár láthatatlan és megmagyarázhatatlan eredetű, nem csak a legreménytelenebb tömlöcöket nyitja meg; messzebbre és mélyebbre is megy; fényt visz az emberközi viszonyokba, és sehol sem veszít erejéből. Néha a vérünkbe is behatol, a gondolatainkba vagy az álmainkba, ahol megváltó hatást fejt ki, és megvédhet bennünket azoktól a megpróbáltatásoktól, melyeknek oly gyakran ki vagyunk téve gondolatban és álmunkban, melyekkel szemben alig van fegyverünk, vagy teljesen tehetetlenek vagyunk. Észre térítheti, felemelheti, kalauzolhatja és felbátoríthatja a gyöngé és kevésbé leleményes embert is, mert megvéd bennünket mindentől, ami sötét és alacsonyrendű bennünk és körülünk, megszabadít a félelemtől és a kudartól, és szerencsés helyzetet teremt, melyben nincs is szükség bátorságra.

*

Ma Zimony és Batajnica között szörnyű látvány tárult elé. Autószerencsétlenségben meghalt egy asszony, a férje csak könnyebb sérüléseket szenvedett. Az autó az út mellett hevert szétlapulva és összeroncsolódva, az asszony az aszfalton elnyúlva egy esőköpeny alatt. Köréjük gyűlt a nép, magyarázták a történeteket. Várták a rendőrséget meg a halottaskocsit.

A férfi ötvenes éveiben járó, ősz, jól öltözött bécsi zsidó, aki üzleti ügyei miatt hosszabb ideje Belgrádban él. Véres volt a homloka meg a keze. Félelmetesen higgadt, mintha várna valami fontosat és megmentőt. A kérdésekre összeszedetten válaszolt. Csak minden alkalommal, amikor a halott feleségéről szólva jelen időben beszélt („A feleségem elmegy...”), gyorsan kijavította magát, és múlt időbe tette az igét („Az én feleségem elment...”). És ezt olyan lelkiismeretesen csinálta, mintha valami kötelességet teljesítene, amivel a szerencsétlenségének tartozik, amihez még nem szokhatott hozzá, ám szeretné megmutatni, hogy teljes mértékben tudatosította.

*

„La fuite et le séjour en Égypte sont un mystère qui m'est très cher: il me soutient, il est mon modèle dans les voyages et l'éloignement.”

(Ch. de Foucauld)

Még egy olyan „találkozás”, amely oly nagy és őszinte örömben részesít, amit az élő emberek és a kedves tárgyak sem tudnak megadni. Több mint húsz éve, hogy a szamarukkal menekülő férfi, asszony és gyermek alakjában mélyebb jelentést keresek, és az emberi sors kiábrázolását vélem megtalálni benne. Itt e három emberalakban képviselve van mindkét nem és mindhárom életkor, a gyerekkor, az ifjúság és az öregség. Itt egy állat, melyhez életünk szomorú szimbiózissal kötődik. Itt a bizonytalanság, mely minden mozdulatunkat és pillantásunkat kíséri, s vele az őrangyal gondolata. Itt az elfáradás és a pihenés, a gond, a türelem és az unalom és a távoli Egyiptomba, a jobb földbe vetett remény. Mindez az élet meghosszabbítása végett, azért, hogy a gyermek megmeneküljön a szörnyű haláltól. S ez a gyermek jó harminc év múlva, mikor felnő, és beteljesíti küldetését, még borzasztóbb halállal hal, melytől nincs menekvés, és nincs Egyiptom.

*

Egy sovány, sápadt, gyengén öltözött, piszkos ember, akinek a tekintete kósza, arcán pedig meghatározatlan, ám látható bűn nyoma ül, elébe megy az utcán a járókelőknek, és koldul. Nem tudom, minek alapján ítéli meg az embereket, de látom, hogy megválogatja, kikhez megy oda. És mindenkinek ugyanazt mondja:

– Kérem önt, uram, mint az Istent. Tegnap óta semmit sem ettem.

Nyilván elég szép pénzt begyűjt imigyen rimánkodva. Ám mivel folyton ismételteti a panaszt az éhezésről, és szüntelen színészkedik az arcával, az egész testével és minden izmával, eljutott odáig, hogy valóban úgy néz ki, mint egy hulla, azok pedig, akik valóban éheznek, de nem koldulnak, valamivel jobban festenek, mint ő.

Ez az ember a szerepének a betege, és hiába van pénze, bele fog halni a hazugságába, mintha tényleg éhen halna.

*

Szarajevó júliusban sem nélkülözi a frissességet. Derűsek, napsugarasak a reggelek, ám amint közeleg a délelőtt, és megugrik a nap az égen, a Bakija fölött és a Trebevic körül megjelennek a fehér fellegek, sűrű fehér, ezüstös vagy szürke felhőtömegek. És ezek a felhők, miután elértek egy bizonyos méretet, egész nap csak állnak-álldogálnak a napfényben fürdő város fölött mozdulatlanul és súlyosan, és süttetik a hasukat a nappal.

A ráérő emberek elüldögélnek a kertekben meg a balkonokon, kávézgatnak, pipázgatnak, és állandóan a szemük előtt vannak ezek a felhők, akár a selyem királyi palástok, melyek a képzeletükben bizonytalan hadjáratok és csaták látványait és a hatalom meg a pompa különös, mértéktelen képeit hívják elő.

*

Miért nem tudnak a balkáni országok belépni a művelt világba, még legjobb és legtehetségesebb képviselőiken keresztül sem? A válasz nem egyszerű. Ám úgy tűnik, az okok egyike abban rejlik, hogy itt hiányzik az ember tisztelete, teljes méltóságának és teljes belső szabadságának feltétel nélküli és következetes tiszteletben tartása. Ez a mi nagy gyengénk, és ebben a tekintetben valamennyien gyakran és öntudatlanul vétünk.

Ezt az iskolát még nem jártuk ki, s nem sajátítottuk el ezt a tudományt. Ezt a hiányosságot mindenüvé magunkkal visszük mint származásunk eredendő bűnét és a kisebbrendűség pecsétjét, mely kendőzhetetlen.

Erről kellene beszélni, és ezen dolgozni.

*

Amikor a parasztnak súlyos családi gondja van, vagy nagy kár sújtotta a portáját, *lát-ni* kell, hogyan gondolkozik, „veri a fejét” vagy búsul, mintha nehéz fizikai munkát végezne. Ül, kicsit görnyedten, verejtékcseppek lepik el a homlokát, néz maga elé, és időről időre félhangos szavak hagyják el a száját. Mindezt bizonyos súlyos, méltóságteljes komolysággal, amit a városiak és a tanult emberek nem ismernek. Szemlátomást minden gondnak, ami lesújt rá, teljesen odaadja magát, és önmagát nem kímélve emésztdődik és rágódik, míg meg nem oldja, vagy át nem vészeli. Ám éppen ezért az ő szelleme előtte és utána valóban nyugodt, és nem ismeri a mi egészségtelen nyugtalanságainkat, hiú gondolatainkat és a képzelet csiklandásait, melyek elrontják nappalainkat és éjszakáinkat, és elgyengítve tesznek ki az élet fontos és nagy erőfeszítéseinek.

*

1941-ben, Belgrád bombázása után a városlakók közül sokan menekültek az úton az Avala felé. Az egyik megkér egy parasztot, hogy vegye fel a szekerére, és vigye el egy darabon, pénzt is kínál érte. A paraszt visszautasítja. Ez tovább kérleli, hisz a szekéren még hárman is elférnének. „El – mondja a paraszt –, de nem veszek föl. Látni akarlak, ahogy gyalog mész.”

*

Nem szeretjük a korai lefekvést, sem a korán kelést, mert a betegségre emlékeztetnek, börtönrre, drámai fordulatokra és súlyos életeseményekre.

*

Egy vonat étkezőkocsijában láttam egy férfit, akinek az arca nem ismeri a mosolyt. Fojtott volt a hangja, a tartása pedig hiénaszerűen támadásra kész. Egy társasággal ült a szomszéd asztalnál, s míg azok beszéltek, ez hallgatott. A beszélgetésből kivettem, hogy nem iszik, nem cigarettázik, nem olvas könyveket, és nem jár színházba. „Én mértéketlenül élek”, jelentette ki ő maga.

Később felpozsdült a beszélgetés ennél az asztalnál, mert a hiénaszerű férfin kívül mind vörösbort ittak, és forró volt a nap. Élénken vitatkoztak. Számomra érthetetlen, helyi jellegű összetűzésekről és viszályokról volt szó. Ez a mosolytalan, magas férfi, aki nem iszik és nem dohányzik, ezúttal sem beszélt sokat. Csak egyszer szólalt fel: „Én az ilyen embert a saját kezemmel ölném meg.” És felemelte, kissé begömbölytette a hosszú, sűrű mutatóujját, mintha ravaszt sütne el.

*

N. asszonynak villája volt a Topcideren. Volt egy szál, érettségi előtt álló fia is, rest, tehetségtelen és elkényeztetett gyerek, aki nehezen tanult. A házuk előtt az utcán egy sor magas, lombos hársfa állt, amelyeket a község ültetett oda sok évvel ezelőtt. Júniusban kivirágoztak a hársfák, és átható illatot árasztottak, mely belengte N. asszony villáját meg a kertet körötte. N. asszony fia panaszkodott, hogy a hársillat „idegesíti”, megfájdul tőle a feje, és ezért nem bír tanulni.

N. asszony arra kérte a tanácselnököt, akit jól ismert, és valami rokonságban is állt vele, hogy rendelje el a hársfák kivágását, ültessenek a helyükbe gesztenyefákat, hogy a fia meg legyen kímélve az illattól, amit nehezen visel, s hogy tudjon tanulni.

Igaz, ami igaz, a tanácselnök nem tett eleget ennek a kérésnek, ám akkor is tény marad, hogy a hölgy valóban ezt kérte.

*

Túl sokat szenvedett ez a nép a zűrzavartól, az erőszaktól és az igazságtalanságoktól, és túlságosan is hozzászokott, hogy alattomos morgolódással tűrjön vagy lázadozzon, már ahogy az idők és a körülmények lehetővé tették. A gonoszságot forraló, bosszúszomjas gondolatok meg az időnkénti lázadások között telt el a keserves és kietlen élet. Minden másra érzéketlenek és hozzáférhetetlenek. Olykor felmerül az emberben a kérdés, nem mérgezett-e mindörökre a legtöbb balkáni nép szelleme; talán soha többé nem is lesz képes másra, mint eltérni vagy elkövetni az erőszakot.

*

Mifelénk gyakori az az embertípus, mely úgy gondolja, hogy a veszekedés tett, a gorboság pedig ugyanaz, mint az erő, hogy sértegetni az ellenfelet ugyanaz, mint üt-

ni, hogy a visszafogott beszéd gyengeség, az előrelátás kísérlete pedig pusztá naplopás; röviden: hogy az úgynevezett létfenntartási harc szüntelen ugatásból és vicscorgásból áll, fölváltva.

*

– Mama, mi az Istennek a vezetékneve?

– Mindenható.

– Látod! Mondom én, Haleta meg azt mondja, hogy az Istennek nincs vezetékneve.

*

Egy mozlim öregasszony fejből mondja, mintha csak olvasná:

– Az Isten sehun sincsen. Sem fönn, sem lenn, sem elő, sem hátú, sem balra, sem jobbra. Nem született, és nem is szülhet, miként meg sem halhat. Nincs alakja, és nem néz ki sehogyan sem. Ő minden. Aki kimondja, hogy „Istenem!”, és eközben az égbe mutat, az máris kitért a hitből.

*

Mifelénk az emberek, különösen a dinári típus természetében van, hogy nem marad meg egyetlen elgondolásnál, egyetlen alkotásnál sem kitartóan és következetesen, nem kíséri figyelemmel a természetes fejlődésüket, hogy hathasson rájuk. Ellenkezőleg, az első lelkesedés után odahagyja a művet, visszatér a kiindulópontra, összezavarja a forrást a gondolataival és a tekintetével, majd nagy lendülettel átsuhan a mű egész jövődjé, megvalósulatlan s csak elgondolt menete fölött, anticipálja, majd ismét visszatér a pontra, ahol a mű természetes fejlődésének abban a percében tart. Ily módon a dolgok inkább az unszolására, semmint a hatása alatt fejlődnek; mert ő nem bennük van, hanem fölöttük és mellettük. Ezért a legtöbb esetben nem is alkot műveket, és nem kormányozza az eseményeket, hanem csak reagál rájuk, mert sokkal több erőt fektet abba, hogy úttörő, bíró, harcos és néző legyen, semmint alkotó, munkás és őrző. Meglátszik rajta a hajlam, hogy ne várja be a dolgok fejlődését, és ne vegyen részt ebben munkával és türelemmel.

*

Egy kongresszuson.

Szép, magas, dús fekete hajú nő, a bőre fehér, a szeme fekete, kissé távolabb ül tőlem, és vonzza a tekintetem. De ezen a szép, szabályos, nyugodt arcon van valami halotti, távoli, mintha súlyos gond nyomasztaná, mely az embert teljes egészében igénybe veszi. Bármennyit figyeltem, nem tudtam elcsípni rajta egyetlen sugarát sem annak a fénynek, mely egyébként mindig feltűnik az ilyen szép nők arcán. – Amikor felállt, láttam, hogy a jobb lábát amputálták, egy rövid botra támaszkodva jár, s minden lépésnél alig észrevehetően fintorog a fájdalomtól. Úgy megrezsentem, mintha megütöttek volna. És miközben elnéztem, ahogy sántikálva eltávozik az egyetlen, bal, tökéletesen megformált lábán, rám is átháramlott annak a gondnak egy része.

*

A tizenötödik évében jár, ám fejlett és erős, nagy, kökényfekete szeme van, mely mindig nedves és mosolygós. Az ajka gyönyörűen szabálytalan, vidáman csucsi és súlyos, úgyhogy lassan és tökéletlenül formálja a hangokat. Az alsó s a felső ajka formáját és alakját tekintve majdnem egyforma; ezek a kissé még sápadt ajkak szinte sosem érnek össze, mert alig érintik egymást, szétválasztja őket a mosoly, s megmutatkoznak közöttük az erős, fehér fogak; ez a száj folyton kiszárad, s a lány gyakran megnedvesíti ra-

gyógó fogaival harapdálva, vagy megnyalva a széles, erős nyelvével, mely olyan, mint a piros, húsos bibe egy különös trópusi virág szirmai közt.

Köszönt nekünk. Azaz az idős asszonynak köszönt, aki mögöttem ült, ám a köszönés előbb átgördült rajtam, s csak aztán jutott el annak, akinek szánták. A köszönésében derű és ártatlan zavar bujkált. Derékban kicsit meghajolt, egy zavarban lévő, kicsit sutta és jól nevelt fiú mozdulatával. E könnyed, aranyosan mosolygó zavarban lakozott mindama feltöretlen öröm, amivel a lány, anélkül, hogy sejtelve lenne róla, mindenkint megajándékoz, aki csak ránéz.

*

Ez az ember valami szívelégtelenségben szenved. Minden pillanatban észben tartja a baját, és olyan riadt, hogy úgy jár-kél, mint egy árnyék, és úgy beszél, mint aki beteg. Az arckifejezése feszült és révedt, mint azé, aki a füléhez emeli a karóráját, hogy meghallgassa, jár-e; csak ez a karórás embernél egy-két másodpercig tart, nála meg állandó arckifejezés.

*

Elnézve honfitársainkat a színházban, a koncertteremben vagy valami előadáson, gyakran felmerült bennem a kérdés: miért olyan szembeötlőek a mieinken mindazok a fizikai funkciók, melyek a valóban civilizált emberen, míg társaságban van, ritkán kerülnek felszínre. Miközben az előadó előad vagy az énekes énekel, a mi emberünk köhög, tüszög, ásít, nyújtózkodik, csuklik vagy sóhajtozik. Piszkálja a fogát vagy a fülét, és vakarózik, ahányszor csak rájön, és akárhol viszket neki. Nincs önkontrollja, eszébe sem jut, hogy legyűrhetné az apró és nagyobb fizikai szükségleteit, hanem ellenkezőleg, szabadjára engedi őket, és eleget tesz nekik, anélkül, hogy aggasztaná, látják-e, és hogyan véleményezik ezt a körülötte lévő emberek. Olykor egyszerűen az az érzésed támad, hogy az egész ember menten szétszóródik itt előtted. De nem fog, ne félj, a következő hangversenyre is el fog jönni – és ugyanolyan lesz, mint ma ezen. Egyszerűen nem gondol a másikkal, nem jutott még el arra a fokra, melyen az ember elkezd tekintettel lenni a környezetére.

*

A bosnyák kisvárosok kültelki részein jellegzetes kis kertek figyelhetők meg, amelyek leggyakrabban a ház mögött húzódnak, nem pedig előtte. Rendszerint szabálytalan alakúak és egészen kicsinyek, a ház háta és a szomszéd fal vagy a magas, hézagtalanul összeillesztett deszkakerítés közti árnyékos helyre szorulva. Két-három, elég magas, különböző nagyságú, rendszerint tojásdad alakú, de mindig szabálytalan formájú ágyásból állnak, melyeket mindig ugyanazokkal a hazai, ártatlanul egyszerű, alacsony növésű, élénk színű virágokkal ültetnek be: körömvirággal, sarkantyúval, violával, kakukkfűvel és harangvirággal. A virágokat olyan sűrűn és szabálytalanul ültetik, valahogy a szerencsés véletlenben bízva, hogy az ilyen ágyás – az is meglehet, hogy szándékosan – tarka szőnyegmintához hasonlít, mely sohasem lesz megszöve.

Az ágyások közti ösvények nem szélesebbek egy arasznál; éppen hogy elfér rajtuk az ember egyik talpa, miközben ülteti és kapálja a kertecskét, később azonban ezeket is benövi a zsenge fű, itt-ott meghintve a szétszóródott magokból sarjadt virágszálakkal. Szorosan a kissé mindig megdőlt kerítés mellett – mely mintha újonnan sem lett volna sem egyenes, sem sima – zsálya, nőszirmom vagy bíbor dália nő.

Elveszettnek és kicsit titokzatosnak tűnnek ezek a kertecskék. Talányos egyszerűségükben és keresetlenségükben – melynek eredete azonban szövevényes – van valami a rítusokból és a varázslásból, a túlcsonduló életörömből, melyet marokra fogott és le-

lohasztott mindaz, ami az életben nem szépség, nem játék, sem gondtalanság; de van benne valami végrendelkezés-szerű és temetői is.

Olyanok ezek a kertek, mint a megbúvó oltárok, melyek a rövid életű, fojtott, ám erőteljes érzelmeket dicsőítik, amelyek túlmennek a mindennapi, feltétlen szükségleteken, felette állnak a személyes és a közös élet kényszerein és korlátain; ezért jut nekik olyan kevés hely, és ezért ültették be és gondozták őket oly szeretettel, hogy azt első pillantásra megérezni.

*

A Zeleni venac piacon a parasztok nagyban és kicsiben árulják a bort meg a pálinkát. Az emberek palackokkal jönnek, és veszik az italt. Mindegyikük több helyen megkóstolja az árut, mielőtt megvenné. De mindig sodródniak itt szép számmal részegesek is, férfiak-nők, akik keveset vagy semmit sem vásárolnak, ám sokat kóstolnak. Mind félrészegesek vagy teljesen azok. Az italt áruló parasztok közt vannak olyan gazdák is, akik józanul és elővigyázatosan azon vannak, hogy minél jobb vásárt csapjanak, de akadnak olyanok is, akik szintén isznak. Mindebből részeg láрма kerekedik vidám kiáltózással és szellemes tréfálkozásokkal. „Rajta, rajta, emberek, csak gyorsan, amíg a készlet tart! Az áru beszél – a gazda ugat. Nyomás, emberek!”, kiáltozik egy szánalmasan öltözött, piszkos és borostás, ravasz arcú paraszt. Egy boroshordónál hosszú kvaterkázás folyik a félrészeg polgárok meg az ugyanilyen pityókás árus közt. Egy kövér, püf-fedt férfi, télikabát nélkül, pedig november van, így magyaráz: „Menj egyenesen, és tégy jót, és ne félj senkitől.”

„Csúszik, mint a kúti víz”, kiáltozza egy paraszt.

*

Mindenütt belebotlik az ember az ilyen turistákba. Fiatal emberek, ketten-hárman, vagy ifjú párok, gyakran öt-hat éves gyerekekkel utaznak az autójukkal országból országbá. Ha nem találnak szállást a hotelben, vagy takarékoskodni akarnak, sátrat bontanak, és – kempingeznek. Estefelé látni lehet tábortüzeik kékes füstjét: a tűz körül szorgoskodik az asszony, az ember pedig javít, megerősít valamit a sátoron, miközben a gyerek a fűben játszadozik.

Elnéztem őket kora reggel, amikor felkelnek, kicsit duzzadt arccal és kócosan, ám nevetve, vidám csatakiáltásokat hallatva. Az asszony öltözködik és fésülködik, a férj borotválkozik a sátor lapjára akasztott tükör előtt, a gyerek pedig a napon hunyorogva várja a konzervreggelit.

Mint minden újdonság, ez is zavarba hozza egy kicsit azt, aki nem szokott hozzá az ilyenfajta utazásokhoz. Ezek az emberek mind keresztülmentek a háborún és a kaszárnyán vagy a lágeren, vagy legalább valami ifjúsági szervezeten, ami nem áll túl messze ezektől. Mindenképp van ebben valami háborús és ősi és primitív. A két utóbbi nagy háborúban emberek milliói vágtak neki a világnak saját akarataukból vagy kényszerből, és most, úgy látszik, nem bírnak megállni, nem tudják föladni a szokást, hogy behatoljanak idegen országokba, még ha csak útlevéllal is, hogy legyűrjék a teret és az ebből fakadó nehézségeket, hogy „feltalálják magukat”.

Az autóikban festői rendetlenség: üres Chianti-palack, egy doboz jugoszláv cigaretta, amerikai konzerv, jelvények, zászlócskák, turistaprospektusok és reklámok az országokról, melyeken végigmentek, képes magazin képregényekkel, rádió, amelyből mindig ugyanaz az ütemes néger zene szól, piros vagy sárga műanyag étkészlet.

Mindazzal, ami rajtuk és körülöttük van, hazájuk fejlett ipari termelésére emlékez-

tetnek, ám ugyanakkor a sátoros cigányokra is, akik az én gyerekkoromban a házunk közelében vertek sátrat, amit mi, gyerekek izgatott kíváncsisággal fogadtunk, a szüleink pedig bizalmatlanul és óvatosan.

*

Fiatal pár a strandon, férj és feleség. Ujjukon karikagyűrű. Mellettük két éves gyerek. A nő olvas. A férfi semmit sem csinál, és minden percben beszélgetést kezdeményez. A nő kéri, hogy hagyja őt nyugodtan olvasni. Idegesség és rosszmájúság nélkül mondja ezt. Rövid hallgatás után a férfi megint beszélgetni kezd.

– Na jó, teneked Hemingway érdekesebb, mint én?

– Ez nem jó hasonlat – mondja a nő szárazon, és tovább olvas.

Valamivel később a férfi ismét belekezd, eléggé fölöslegesen.

– Na jó, de ez azt jelenti, hogy ő jobban érdekel téged.

– Mondom: ezt nem lehet összehasonlítani!

Hallgatás.

Mindketten egészségesek és szépek, és mindenben boldogoknak látszanak.

*

Beszélgetések Szarajevó peremén.

Valahogy hosszan elnyúló, kedvetlen délután. A földön is, az égen is a kietlenség és az unalom határozatlan színei. Egy idősebb, vézna férfi a régi temető rogyant kerítésére támaszkodik. Nem messze tőle, a meredek, hepehupás utca közepén néhány kölyök. Megtorpantak, mint egy támadásra készülő kis csapat, hangosan civakodnak, senki senkit nem hallgat meg és nem hall, hisz köztük minden csak játék, mely magában hordozza értelmét, nem pedig abban, amit mondanak vagy tesznek. Egyikük, mint egy zászlót, magasra emel egy kétágú botot, melyen egy megölt denevér csügg.

A kerítésre támaszkodó ember hosszan elnézi a gyerekjátékot. Amikor egy kicsit elcsendesednek, erőtlen, ám korholó hangon előadja nekik, hogy a denevér ártatlan, mi több, már-már hasznos állat, melyet nem kell megölni. A kislíuk elnémulnak. Aki a botot tartja a denevérral, az jön a legjobban zavarba. Lesunyt szemmel, kissé lejjebb eresztett karral áll. Mégis ő talál először szavakat, egy elnyújtott és dacos

– Miiii? – hagyja el a száját.

– Hát igen, bűn; ez nem kígyó.

– Akkor... mért hasonlít kígyóra? – mondja a gyerek kicsit habozva.

Mindjárt a segítségére siet egy másik, apró termetű és pimasz kölyök.

– Mért nem hasonlít...?

Nem jutott eszébe, mire, és elhallgatott, de mindjárt felharsant egy harmadik gyerek, gúnyosan, vidáman:

– Mért nem hasonlít... macskára?

Ez egyszeriben feloldotta a zavart, és elvágta a csöndet a gyerekek közt. Mind egyszerre kezdtek zsidongani, csúfondárosan nevetős arcukat az idős ember felé fordítva.

– Mért nem hasonlít tehénre?

– ...lóra?

– ...házra?

És ezekkel a szavakkal, akárha csatakiáltásokat hallatva, továbbmentek, rézbőrűek csapata magasan a fejek fölé emelt tróféával.

Az ember, aki mintha a hátával támasztotta volna meg a temető kerítését, utánuk nézett.

– Megölnétek ti a macskát is. A lónak is kitepnétek a farkát. A házat is romba döntétek, amilyenek vagytok. És...

Nem lehetett hallani a mondókájának a végét, mert az már csak halk mormolás volt, a fogatlan száj kérődzése.

Ismét elcsendesült minden. Még hosszabbra nyúlott a délután, még nagyobb lett a kietlenség.

Darányi Sándor

A LIPÓTMEZŐN

„– Hamvasztás lesz? Azt hittem, nincsenek rokonai. – Egyszerűbb így. – A papírjai, tessék.”
Nem haltál meg, ha nincs róla bizonyítvány, s nem is élsz,
Míg hátára nem kap egy árkus. E nyomortanyán
A köztes lét erjed, kádakban a bor, mit az árnyak
Hörpölnek. Málló vakolat, rozsdás, kilógó csövek
A vécében, kipukkadt a tolószék
Mindkét gumija.

Az alagsorban szegényházi vásár.
Ruhák közt turkáló páriák.
Az udvar keramitja csupa só.
Ételhordóján merengve a pizsamás
Rád vakkant, egyre szerencsét kíván.

Hogy az öregeket szedelőzködni látom,
Egy kép motoszkál bennem mostanában.
Mint pavilon a ködben, elterül,
Forogni kezd, örvénylő golyahad
Rusznál, a Duna felett, hol vashíd
Szeli ketté az árteret. Rekkenő napon
Slapic lépett elő a szürke vasoszlop
Mögül, igazoltatott, nem érdekelte, hogy pisilned
Kellott. Soká forgatta vörös útlevelünk,
Te egyik lábadról másikra álltál, a topolyák
Sorfala messze, az irtáson drótkerítés;
Végül jól kiléptünk. A folyam elmaradt.
Máskor Periprava előtt, hajnalban, egy traktor pótkocsijáról
Haldokló golyát láttam, nekirepült a
Távvezetékeknek, vonaglott, a pillantása azonban
Maradt, ami volt, az a kissé értetlen, kívülálló
Szem, mint akit vagy cserbenhagyott
Mimikája a döntő pillanatban, vagy